

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

Integrace odsouzených osob do vězení

Bakalářská práce

Autor: Jitka Vernerová

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kocanda

Datum: 27.3.2008

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS AND PHILOSOPHY

INTEGRATIONS OF INDIVIDUALS SENTENCED
TO PRISON

Bachelor Work

Author: Jitka Vernerová
Supervisor: Mgr. Martin Kocanda
Date: 27.3.2008

Poděkování.

Touto cestou bych ráda vyjádřila poděkování panu Mgr. Martinu Kocandovi za poskytnuté rady a cenné připomínky, které pro mne při psaní této práce byly neocenitelnou pomocí, a za čas, ve kterém se mi věnoval při odborných konzultacích.

V Pardubicích dne 27.3.2008

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne.....

Vlastnoruční podpis.....

Souhrn a klíčová slova.

V této práci se zabývám problematikou integrace odsouzených osob do vězení. V práci se snažím poodhalit systém fungování vězeňství v ČR, také možnosti jak se člověk může do vězení dostat a co ho ve vězení čeká, jak práva tak i povinnosti odsouzených.

Teoretickou část této práce jsem se snažila konfrontovat s realitou tak jak ji vidí skupina odsouzených se kterými jsem měla možnost mluvit. Především jsem se snažila poodhalit život odsouzených ve vězení s jejich právy a povinnostmi. Například jsem se snažila v této práci poodhalit problematiku zakázaných věcí ve věznici, které i přesto, že jsou zakázané se ve věznici nalézají.

Klíčová slova:

Vězení, vězeňství, odsouzení, integrace

Summary and key words

In my work I have chosen to present the integration of individuals sentenced to prison I'm exploring the prison system functionality in CZ as well as all the coincidences which lead a person to a prison in general, I'm also questioning all prisoners' rights and duties while being imprisoned.

I have confronted the theoretical part of my work with reality as seen by a prisoners group I was able to discuss the matter with. As the priority I have explored the life in prison with and adaptation to limited rights as well as duties implementation.

One of the work key topic is to uncover problem of all the prohibited items kept in prison against the strict rules

Key words:

Prison, prison system, sentenced, integration

Obsah

Úvod.

Integrace odsouzených osob do vězení je práce bakalářská a je rozdělena do čtyř bloků. Toto téma jsem si vybrala, protože mne vězeňská tematika a hlavně vězeňská problematika velice zajímá. Zajímala mě struktura vězeňství, život odsouzených ve vězení jejich práva a povinnosti dle zákona, také kteří lidé mají sklony k páčání trestné činnosti, jakou váhu při páčání trestné činnosti má rodinné prostředí či geny.

Nejzajímavější částí práce pro mne byla sonda mezi odsouzené, kde jsem mohla mluvit s odsouzenými z očí do očí.

Jako hlavní cíl jsem si dala seznámit veřejnost s :

1. Vězeňstvím v České republice
2. Životem vězňů
3. Osobností pachatele
4. Sondou mezi odsouzené

Za vedlejší cíle jsem si kladla zjistit , jest-li je opravdu nápravné zařízení nápravné, naučí-li se ve vězení odsouzený ještě více, je-li pravdou, že ve vězení mají odsouzení vlastní vnitřní řád, je-li integrace u každého odsouzeného jiná, zda-li se dodržují pravidla ve věznici, vyskytují-li se ve věznici mobilní telefony, drogy atd.

První tři bloky této práce, což jsou Vězeňství v České republice, Život vězňů a Osobnost pachatele, byly sepsány na základě odborné literatury a blok čtvrtý, což je Sonda mezi odsouzené, byl sepsán na základě volných rozhovorů s odsouzenými, kteří až na některá pro ně citlivá témata byli velice sdílní a ochotní mne začlenit do vězeňského života tak jak ho žijí oni.

Už od začátku jsem byla rozhodnuta, že toto téma chci psát a také jak ho chci psát, ale měla jsem problém s vytvořením osnovy, ale s tímto problémem mi pomohl vedoucí práce Mgr. Martin Kocanda.

1. Vězeňství v České republice

1.1. Výkon trestu odnětí svobody

Tento zákon upravuje výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic.

Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně.

Výkonem trestu se podle tohoto zákona rozumí též výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému. Jeho výkonem se sleduje dosažení účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

1.1.1. Zásady výkonu trestu.

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody. Tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

Orgány zajišťující výkon trestu.

Střežení odsouzených, dozor nad nimi, metody zacházení s odsouzenými a stanovené podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba České republiky.

Vězeňská služba je oprávněna odsouzeným vydávat pokyny a příkazy a používat vůči nim jen taková omezení a donucovací prostředky, které připouští zvláštní zákon.

Povinnosti a oprávnění příslušníka Vězeňské služby stanoví zvláštní zákon. Občanský pracovník Vězeňské služby je oprávněn vydávat odsouzeným pokyny a příkazy v rozsahu stanoveném tímto zákonem.

Místo výkonu trestu.

Trest se vykonává ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Věznice zřizuje a zrušuje ministr spravedlnosti a jejich správu vykonává Vězeňská služba podle zvláštního zákona.

Vyžaduje-li zdravotní stav odsouzeného zdravotní péči, kterou nelze zajistit ve zdravotnickém zařízení vězeňské služby a výkon trestu nelze přerušit, trest se na nezbytně nutnou dobu vykonává ve zdravotnickém zařízení.

Přijímání odsouzených do výkonu trestu.

Do výkonu trestu lze přijmout odsouzeného jen na základě písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem. Není-li k nařízení výkonu trestu připojeno písemné vyhotovení pravomocného rozsudku, soud je věznici zašle dodatečně.

Při pojetí do výkonu trestu musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle toho zákona a řádu výkonu trestu a s vnitřním řádem věznice.

1.2. Typy věznic.

Věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle základních typů uvedených výše se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé.

V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

1.2.1. Umísťování odsouzených.

Odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen a dále zpravidla odsouzení:

- a) mladiství od dospělých,
- b) recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,

- c) za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- d) trvale pracovně nezařaditelní,
- e) s poruchami duševními a poruchami chování a
- f) s uloženým ochranným léčením.

Zařazování odsouzených do typů věznic.

O tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen k výkonu trestu, rozhoduje soud podle zvláštního zákona.

Odsouzený nastupuje výkon trestu ve věznici, kterou soud ve výzvě k nástupu trestu určil. Z důležitých důvodů může odsouzeného k nástupu výkonu trestu přijmout i jiná věznice.

Další umístování odsouzených do jednotlivých věznic v souladu s rozhodnutím soudu o zařízení do určitého typu věznice provádí generální ředitelství Vězeňské služby ve spolupráci s ředitelem věznice, ve které odsouzený nastoupil k výkonu trestu.

Přeřazování odsouzených na návrh ředitele.

Ředitel věznice je povinen podat soudu návrh na přeřazení do jiného typu věznice, má-li za to, že přeřazení přispěje k dosažení účelu výkonu trestu. K návrhu na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu ředitel věznice vždy připojí vyhodnocení průběhu a účinnosti programu zacházení s odsouzeným, zhodnocení průběhu a úspěšnosti výkonu ochranného léčení, pokud bylo odsouzenému uloženo, a uvede i další skutečnosti, které mohou mít význam pro rozhodnutí soudu. Současně označí důkazy, které navrhuje provést, pokud to soud bude považovat za potřebné.

Návrh odsouzeného na přeřazení.

Oznámí-li odsouzený věznici, že podává návrh soudu na své přeřazení do jiného typu věznice, ředitel věznice i bez výzvy zašle soudu přílohy uvedené v paragrafu 11 odstavec 2, to neplatí, jestliže zákonná překážka brání tomu, aby se soud návrhem odsouzeného věčně zabýval. V takovém případě ředitel věznice oznámí soudu důvody, pro které návrhu nelze vyhovět.

1.3.Práva odsouzených.

1.3.1.Sociální podmínky odsouzených a poskytování zdravotní péče.

Odsouzeným se poskytuje pravidelná strava za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jeho zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. V rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.

Každý odsouzený musí mít zabezpečeno lůžko a prostor pro uložení osobních věcí.

Odívání odsouzených musí odpovídat klimatickým podmínkám a musí dostatečně chránit jejich zdraví.

Odsouzeným se zabezpečuje denně osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně a úklidu, stravování, nejméně jednohodinová vycházka a přiměřené osobní volno.

Odsouzený má právo na zdravotní péči v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu trestu.

Odsouzený s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňující důstojný výkon trestu.

Odsouzenému, který není zařazen do práce, poskytuje věznice sociální kapesné v případě, že neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost ve výši alespoň 100kč.

Výše sociálního kapesného podle odstavce 7 činí 100kč za období jednoho kalendářního měsíce.

O závažném onemocnění odsouzeného nebo o jeho úrazu, vyžadujícím hospitalizaci, vyrozumí věznice bez odkladu manželku, družku nebo rodiče odsouzeného, anebo jeho děti, pokud to odpovídá jejich věku, jestliže tak odsouzený nemůže učinit sám. Není-li těchto osob, vyrozumí věznice osobu, kterou odsouzený určí. Věznice vždy vyrozumí bez odkladu některou z těchto osob v případě, že dojde k úmrtí odsouzeného.

Vnitřní řád věznice.

Pro každou věznici stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby vnitřní řád věznice, kterým se stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici.

Ochrana práv odsouzených včetně prostředků právní ochrany.

Odsouzený smí k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení, stížnost, případně žádost musí být orgánu, jemuž je adresována, neprodleně odeslána. Ředitel věznice určí okruh zaměstnanců Vězeňské služby pověřených přebíráním a odesíláním stížností a žádostí a jejich evidencí, vytvoří takové podmínky pro podávání stížností a žádostí odsouzených, aby bylo vyloučeno, že s nimi budou zacházet jiné než oprávněné osoby.

Zaměstnanci Vězeňské služby bez odkladu vyrozumí ředitele věznice, státního zástupce, soudce nebo orgán, který provádí kontrolu věznice, o žádosti odsouzeného o rozmluvu a na jejich pokyn takovou rozmluvu umožní.

Odsouzený má právo na poskytování právní pomoci advokátem, jenž má oprávnění v mezích svého zmocnění vést s odsouzeným korespondenci a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby.

Zaměstnanci Vězeňské služby jsou povinni dbát na zachování práv, která odsouzení mají ve výkonu trestu.

Omezení a zbavení některých práv a svobod po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu a účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna.

Z důvodů uvedených výše jsou omezena práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání.

Po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon

práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politické hnutí, vykonávat právo sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.^[3]

O omezeních, jež budou uplatněna vůči odsouzenému ve výkonu trestu proti němuž je vedeno trestní stíhání, a jsou-li splněny důvody vazby, rozhoduje soud podle zvláštního zákona.

Základní povinnosti odsouzených.

Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený požadavek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice. Dále je povinen dodržovat opatření a pokyny podle zvláštních právních předpisů k zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany.

Odsouzený je dále povinen,

- a) podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu, umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolu svých osobních věcí
- b) podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány hygienické služby
- c) strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací, a podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexní zprávy
- d) pokud onemocní, stane se mu úraz nebo je zraněn, tyto skutečnosti neprodleně ohlásit zaměstnanci Vězeňské služby

- e) oznámit neprodleně zaměstnanci Vězeňské služby okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení bezpečnosti jemu samotnému, spolu odsouzeným nebo věznicí, pokud se o nich dozví nebo je zjistil
- f) podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek a jedů ve věznicí
- g) dodržovat zásady hygieny
- h) oznámit neprodleně věznicí skutečnost, že je poživitelem důchodu, výluhového příspěvku, příspěvku za službu nebo má příjem podléhající dani z příjmu
- i) odevzdat do úschovy věznicí věci, jejichž držení s ohledem na jejich cenu, množství nebo způsob používání je zakázáno nebo je v rozporu s účelem výkonu trestu,
- j) uhradit náklady zdravotní péče v zájmu zachování nebo zlepšení jeho zdravotního stavu nad rámec péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění nebo ze státního rozpočtu nad rámec mezinárodních dohod, kterými je Česká republika vázána.^[3]

Odsouzeným je zakázáno

- a) navazovat styky s jinými osobami v rozporu s tímto zákonem nebo s pokynem vydaným na základě tohoto zákona
- b) vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, nebo které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek anebo poškodit zdraví
- c) přechovávat a rozšiřovat tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka, násilí a hrubost, jakož i tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva
- d) hrát hry o peníze, věci, služby nebo o jiné úkony, účastnit se loterií a jiných podobných her
- e) tetovat sebe nebo jinou osobu anebo nechat se tetovat
- f) předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví

g) bez souhlasu Vězeňské služby prodávat, směňovat a darovat věci, které má v držení ve věznici

Vůči odsouzenému, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti a k nápravě nestačí výzva nebo napomenutí, užije Vězeňská služba v nezbytném rozsahu prostředky povolené zákonem.^[3]

1.4.Zacházení s odsouzenými.

1.4.1.Obecné ustanovení.

Během výkonu trestu je odsouzený povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice, který kromě jiného vymezuje druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné nebo dobrovolné. Okruh konkrétních činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení.

K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující tři měsíce.^[3]

Program zacházení.

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti.

Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného, její obsah je důvěrný.

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání nebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.

V rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života.

Při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.

Odměny.

Jestliže odsouzený svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu, lze mu udělit odměnu.

Odměnami jsou:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu třech kalendářních měsíců
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1000kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu jednoho měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušení výkonu trestu.

Ovšem je na zamyšlenou, jest-li jsou odsouzení o systému odměn a možnostech jak je obdržet dostatečně informováni.

Kázeňské tresty.

Kázeňským přestupkem je zaviněné porušení zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu.

Za kázeňský přestupek lze odsouzenému uložit kázeňský trest. Kázeňský trest se neuloží, jestliže samotným projednáním kázeňského přestupku s odsouzeným lze dosáhnout ledovaného účelu.

Kázeňské tresty jsou:

- a) důtka,
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu třech kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta až do výše 1000kč,
- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Z čehož f) a g) lze uložit též podmíněně se zkušební dobou až na 6 měsíců. Zkušební doba počíná běžet právní mocí rozhodnutí o kázeňském přestupku. Nespáchá-li odsouzený během zkušební doby jiný kázeňský přestupek, kázeňský trest se zahladí.

V opačném případě odsouzený kázeňský trest vykoná, tím není dotčena jeho odpovědnost.

Za kázeňský přestupek spáchaný ve zkušební době.

Další tresty:

- a) propadnutí věci
- b) umístění do uzavřeného oddělení a samovazby
- c) zabránění věci

Kázeňské tresty se dají prominout nebo se od nich dá opustit, také se dají zahladit a v neposlední řadě má vězeň možnost podat proti kázeňskému trestu stížnost. Každý vězeň má tudíž možnost se proti kázeňským trestům bránit.^[3]

2. Život vězňů

2.1.Vnitřní řád.

Jak už bylo řečeno, pro každou věznici stanoví její vnitřní řád její ředitel.

2.1.1.Korespondence.

Ředitelem věznice pověřený zaměstnanci Vězeňské služby (zpravidla vychovatelé) mohou bez souhlasu odsouzeného zkontrolovat obsah korespondence. Jak adresované odsouzenému, tak odesílané odsouzeným.

Pro korespondenci odsouzených se na přístupném místě zřizují uzamykatelné schránky, do kterých ji odsouzení mohou vložit, pokud ji neodevzdají vychovateli. Schránky se vybírají denně v pracovních dnech. Korespondence vedená v českém jazyce a cizojazyčná korespondence, kterou věznice může zkontrolovat vlastními prostředky a jež nezakládá podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin, musí být odeslána neprodleně, nejpozději následující pracovní den.

Korespondence vedená v českém jazyce a cizojazyčná korespondence, kterou věznice může zkontrolovat vlastními prostředky, adresována odsouzenému se mu neprodleně předá, nezakládá-li její obsah podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin.

Korespondence, v níž odsouzený podává opravný prostředek ve smyslu právních předpisů a vězeňské službě je tato skutečnost známá, opatří pověřený zaměstnanec Vězeňské služby prezentačním razítkem věznice a datem, kdy bylo takové podání učiněno. Na žádost odsouzeného mu pověřený zaměstnanec Vězeňské služby potvrdí převzetí takového podání s uvedením data převzetí.

V evidenční kartě korespondence odsouzeného se eviduje veškerá korespondence dle paragrafu 26 odstavec 1 zákona, ostatní korespondence se eviduje pouze v případě, že je zasílána doporučeně.

Odsouzený si může ponechat u sebe došlou korespondenci v množství odpovídajícím možnostem jeho uložení v přidělené skřínce. V případě, že o to odsouzený požádá, je správa věznice povinna mu veškerou jeho adresovanou korespondenci uložit. Pokud jsou k písemnému sdělení přiloženy jiné věci než knihy, denní tisk, časopisy a věci potřebné k vedení běžné korespondence, považuje se zásilka za balíček ve smyslu paragrafu 24 zákona.^[3]

Návštěvy.

Návštěvy odsouzených jsou organizovány v denní době zpravidla ve dnech pracovního volna nebo pracovního klidu.

Zaměstnanec Vězeňské služby před návštěvou poučí odsouzené a návštěvníky o stanovených pravidlech chování při návštěvě a oprávnění návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit, jestliže odsouzený nebo návštěvníci přes upozornění porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost věznice.

Vstup do prostor věznice vyhrazených pro provádění návštěv odsouzených se návštěvníku staršímu 15 let umožní po předložení platného občanského průkazu nebo pasu. Vstup na základě potvrzení o ztrátě občanského průkazu se neumožní, pokud není opatřeno fotografií.

Při návštěvách jsou odsouzení povinni chovat se slušně a ohleduplně k ostatním osobám přítomným při návštěvách. Nesmějí odevzdávat ani přijímat peníze, dopisy nebo jiné věci, s výjimkou věcí povolených ředitelem věznice nebo jim pověřeným zaměstnancem Vězeňské služby.^[3]

2.1.2. Duchovní a sociální služby, Uspokojení kulturních potřeb.

Přijetí balíčku, peněz, nákup potravin.

Duchovní a sociální služby odsouzenému se zajišťuje právo na poskytování duchovních a dalších obdobných služeb sledujících humanitární cíle v rozsahu vyplývajícím ze zvláštních právních předpisů. Věznice umožňují konat zpravidla z pravidla v době pracovního klidu společné náboženské obřady odsouzených. Účast na náboženských obřadech je dobrovolná. Dobu konání společných náboženských obřadů vymezí vnitřní řád

věznice. K výkonu duchovní služby v místech, kde se vykonává trest odnětí svobody, jsou oprávněny pouze ty registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu tohoto práva podle zvláštního právního předpisu. Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména

- a) konáním bohoslužeb pro zámce z řad odsouzených,
- b) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,
- c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,
- d) zajišťování duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,
- e) pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,
- f) při přípravě odsouzených k jejich propuštění,
- g) dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.

Věznice informuje odsouzené o poskytování duchovní služby ve vnitřním řádu věznice nebo jiným vhodným způsobem.

Odsouzený nesmí být k účasti na bohoslužbách a jiných obřadech nebo k rozhovoru s osobami pověřenými církví nucen. Požádá-li odsouzený o umožnění návštěvy církví pověřené osoby, je věznice povinna jí tuto skutečnost neprodleně oznámit. Církví pověřené osoby správa věznice poučí o povinnosti dodržovat právní předpisy pro výkon trestu a vnitřní řád věznice. Věznice je oprávněna odepřít možnost výkonu duchovní služby osobám, které se dopustily porušení povinností vyplývajících z právních předpisů pro výkon trestu nebo vnitřního řádu věznice.

Uspokojování kulturních potřeb.

Knihy, denní tisk, časopisy a věci potřebné k vedení běžné korespondence mohou odsouzenému zasílat též jeho příbuzní nebo jiné osoby. Na jejich zasílání se nevztahuje omezení uvedené v paragrafu 24 odst. 1 zákona. Pokud jsou k zásilce s knihami, denním tiskem, časopisy a věcmi potřebnými k vedení běžné korespondence přiloženy jiné věci,

považuje se zásilka za balíček ve smyslu paragrafu 24 zákona. Věznice zajišťuje provoz knihovny a v rámci svých možností zabezpečuje její vybavení běžně dostupnou beletrií, náboženskou a odbornou literaturou včetně základních právních předpisů z jednotlivých právních odvětví. Odsouzenému se umožní výběr knih z knihovního fondu věznice podle jeho zájmu, duchovních potřeb a vyznání.

Přijetí balíčku.

K dodržení intervalu pro přijetí balíčku podle paragrafu 24 odst. 1 zákona se vydá odsouzenému potvrzení o jeho právu na přijetí balíčku s poučením pro odesílatele balíčku o rozsahu povolených věcí. O vydání potvrzení se vede přehled v osobní kartě odsouzeného. Platnost potvrzení končí přijetím balíčku nebo zásilky považované za balíček nebo vydáním nového potvrzení. Balíček bude odsouzenému předán pouze po předložení platného potvrzení. Balíček je možno zaslat poštou nebo předat při návštěvě.

V případě, že balíček obsahuje cennosti, peníze, zbraně a střelivo, mobilní telekomunikační techniku, telekomunikační a radiokomunikační techniku, záznamovou a výpočetní techniku a její součásti, návykové látky včetně rostlin nebo chemikálií k jejich přípravě, jedy, výbušné nebo pyrotechnické látky, výbušné předměty, nástražné výbušné systémy, léčiva, alkoholické nápoje (včetně pivo), výrobky obsahující líh a jiné těkavé látky, výrobky ve skleněném obalu, potraviny podléhající rychlé zkáze, výrobky v tlakových nádobách (spreje), tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí, násilí a hrubost, jakož i tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnín, zbraní a střeliva, nebo v případě, že odsouzený balíček odmítne převzít, vrátí se balíček nebo jeho nepředaná část odesílateli, nezakládá-li obsah balíčku nebo jeho nepředaná část důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu anebo trestního činu odesílatelem balíčku, jako nová zásilka na náklady odsouzeného, pokud k vrácení nedošlo již při návštěvě. Zakládá-li obsah balíčku nebo jeho nepředaná část důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného trestného činu, odesílatelem balíčku, balíček nebo jeho nepředaná část se spolu s oznámením předá orgánu Policie nebo jinému příslušnému orgánu, a jde-li o podezření z trestného činu, příslušnému

orgánu činnému v trestním řízení. O nepředání balíčku nebo jeho části se vyhotoví písemný záznam s uvedením důvodu nepředání, s obsahem záznamu se odsouzený proti podpisu seznámí. Přijetí balíčku včetně údaje o jeho hmotnosti a poškození či neporušenosti obalu, pokud byl balíček zaslán poštou, potvrdí odsouzený v knize předaných balíčků.

Příjem peněz a nakládání s nimi.

Pokud byly odsouzenému do věznice zaslány peníze, převedou se na jeho účet zřízený a vedený věznicí a odsouzený se o tom vyrozumí. Nesouhlasí-li odsouzený s přijetím peněz, peníze se vrátí odesílateli na náklady odsouzeného. K nákupu může odsouzený použít též peníze, které mu byly do věznice během výkonu trestu zaslány nebo které předal věznicí k úschově při nástupu do výkonu trestu. Má-li však odsouzený v úschově věznice menší částku peněz, než je předpokládaná cena jízdného do místa bydliště a výše stravného na jeden den v době propuštění z výkonu trestu, nákup potravin a dalších věcí nebo jiná dispozice s těmito penězi se mu neumožní. Neuhradí-li odsouzený rozsudkem stanovenou škodu způsobenou trestným činem, pro který se nachází ve výkonu trestu, pohledávky spojené s trestním řízením, soudní a správní poplatky a škodu, kterou způsobil Vězeňské službě během výkonu trestu, může k úhradě nadstandardní zdravotní péče a nákupu podle paragrafu 23 použít pouze polovinu peněžních prostředků podle odstavce 1 věty první. Zbývající část těchto peněžních prostředků může použít jen na úhradu pohledávek podle věty první. Ustanovením odstavce 4 není dotčeno právo odsouzeného nakládat podle paragrafu 33 odst. 5 s úložným pocházejícím z jeho odměny za práci.

Nákup potravin a věcí osobní potřeby.

Odsouzený má právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci programu zacházení. Nákup se uskutečňuje zpravidla formou bezhotovostní platby z té části peněžních prostředků, s níž může volně disponovat. Ve věznicí se pro odsouzené zřizují prodejny s potravinářským, drogistickým a průmyslovým zbožím. Minimální sortiment

zboží stanoví vnitřní řád věznice. Nelze-li nákup tohoto zboží provádět v prodejně věznice, zajišťuje se prostřednictvím Vězeňské služby. Ředitel věznice je oprávněn stanovit nejvyšší peněžní částku, za kterou může odsouzený jednorázově nakoupit.^[3]

2.2.Práce.

2.2.1.Zaměstnávání odsouzených.

Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý. Při zaměstnávání věznice zajišťuje zařazování odsouzených do práce odpovídající jejich zdravotní způsobilosti s přihlédnutím k jejich odborným znalostem a dovednostem, odměňování odsouzených za práci, vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji všeobecnou informovanost.

Zařazování odsouzených do práce.

Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů. Smlouva mezi věznicí a jiným subjektem, na jejímž základě se uskutečňuje zařazení odsouzených do práce, stanoví podrobnější podmínky, za nichž budou odsouzení pracovat, případně i postup při zaškolení odsouzených k výkonu určených prací a způsob zvyšování jejich pracovní kvalifikace. Při vytváření podmínek k bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a dodržování protipožárních a hygienických předpisů má jiný subjekt stejné povinnosti, jaké by měl podle zvláštních právních předpisů vůči svým zaměstnancům v pracovním poměru. Jiné subjekty uvedené výše poskytují věznicím za práci odsouzených dohodnuté plnění.

K zaměstnávání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je třeba jeho předchozího písemného souhlasu. Odsouzený může tento souhlas odvolat prohlášením učiněným vůči Vězeňské službě. Pokud prohlášení nemá písemnou formu, zaměstnanec Vězeňské služby o prohlášení odsouzeného učiní bezodkladně zápis, který předloží odsouzenému k podpisu. Účinky odvolání souhlasu nastávají uplynutím posledního dne měsíce následujícího po prohlášení

odsouzeného o odvolání souhlasu. Odvolání souhlasu odsouzeným nelze považovat za odmítání práce.

Pracovní postavení a podmínky odsouzených.

Pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení předčasové práce u odsouzených se řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru. Ředitel věznice může nařídit odsouzeným práci přesčas v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem. Do pracovní doby se nepočítá úklidová a další obdobná činnost potřebná k zajištění každodenního provozu věznice, kterou provádějí z pravidla všichni odsouzení, a pracovní terapie, pokud je součástí programu zacházení, tyto práce jsou odsouzení povinni provádět bez nároku na pracovní odměnu a nesmějí být nařizeny na úkor doby nutné k odpočinku odsouzených. Odsouzeným se zajišťuje formou připomínek a námětů účast na řešení otázek týkajících se bezpečnosti a ochrany zdraví při jejich práci. Odsouzení pracují pod dohledem zaměstnanců vězeňské služby.

Pracovní odměna odsouzených.

Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Vláda stanoví nařízením výši této odměny a podmínky pro její vykonávání. Pracovní odměna odsouzeného se pro účely srážek daní a pojistného na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti. Z této odměny se po srážce zálohy na daň a pojistného provedou i další srážky jednak k úhradě výživného pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, včetně příspěvku na úhradu nákladů při péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově, a jednak k úhradě nákladů výkonu trestu. Rozsah a pořadí dalších srážek z pracovní odměny odsouzeného stanoví Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou.

Přitom přihlédne zejména k zabezpečení výživy dětí odsouzeného a oprávněným nárokům poškozených trestným činem. Je-li však soudem nařízen výkon rozhodnutí srážkami z pracovní odměny odsouzeného, postupuje se podle občanského soudního řádu a

předpisu vydaných na jeho základě. Pokud odsouzený odmítne bez závažného důvodu pracovat, kapesné mu nenáleží.

2.3.Realizace programů zacházení.

Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativy programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.

Program zacházení se člení na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity, oblast utváření vnějších vztahů.

2.3.1.Vzdělávání odsouzených.

Vzdělávání odsouzených je součástí programů zacházení s odsouzenými. Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborné učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu. Při zabezpečování povinné školní docházky mladistvých odsouzených spolupracují orgány Vězeňské služby s příslušnými školami a orgány státní správy a samosprávy školství. Z dokladů o vzdělávání odsouzených nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu. Odsouzení, kteří nedokončí studium v době výkonu trestu, mají právo studium dokončit v příslušné škole.

Odsouzeným, vykonávajícím trest ve věznici s dohledem, věznici s dozorem nebo věznici pro mladistvé, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici k docházce do školy.

Odsouzeným zařazeným do některé z forem vzdělávání věznice vytvářejí vhodné podmínky pro studium, a to jak prostorové, tak organizační.

Péče o zdraví.

Zdravotní péči o odsouzeného zajišťuje především zdravotnické středisko ve věznici nebo jiné zdravotnické zařízení Vězeňské služby. Preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídky odsouzených musí být prováděny mimo doslech, a pokud lékař nerozhodne jinak, i mimo dohled zaměstnanců Vězeňské služby s výjimkou zdravotnického personálu. Pokud zdravotní stav odsouzeného vyžaduje poskytnutí neodkladné zdravotní péče a není-li možné ji zajistit ve věznici, musí být orgánem Vězeňské služby přivolán lékař lékařské služby první pomoci nebo zdravotnické záchranné služby nejbližšího zdravotnického zařízení, který po vyšetření odsouzeného rozhodne o dalším postupu. V případě, že lékař lékařské služby první pomoci nebo zdravotnické záchranné služby nařídí převoz k ambulantnímu ošetření nebo hospitalizaci v nejbližším zdravotnickém zařízení umístěném mimo věznici nebo k hospitalizaci v některém nemocničním zařízení Vězeňské služby, jsou jeho pokyny k provedení tohoto postupu pro orgány Vězeňské služby závazné a musí být splněny neodkladně. O odmítání stravy odsouzeným musí být neprodleně vyrozuměn lékař, který zdravotní stav odsouzeného soustavně kontroluje a rozhoduje o způsobu dohledu nad jeho zdravotním stavem, a státní zástupce, který vykonává dozor nad výkonem trestu. Odsouzený nekuřák se na vlastní žádost umístí vždy odděleně od odsouzených kuřáků.

Osobní hygiena.

Věznice je povinna vytvořit náležité podmínky pro dodržování osobní hygieny odsouzených tak, aby bylo zajištěno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů. Koupání se odsouzeným umožní nejméně jednou týdně. Pokud to vyžaduje pracovní zařazení odsouzených nebo jiné okolnosti, umožní se koupání častěji. Za koupání se v podmínkách výkonu trestu považuje sprchování teplou vodou.

Pokud z provozních nebo energetických důvodů nelze koupání přechodně zabezpečit, musí být vždy zajištěna možnost řádného umytí v teplé vodě. Odsouzení jsou podle potřeby bezplatně stříháni. Vlasy a vousy odsouzení udržují čisté.

Odsouzenému, který nemá základní hygienické prostředky ani peněžní prostředky na jejich zakoupení, poskytne správa věznice základní hygienické potřeby v nutném množství a sortimentu.

Osobní volno

Osobním volnem se rozumí čas, který mají odsouzení k dispozici po splnění aktivit programu zacházení, doby potřebné k osobní hygieně, úklidu, stravování, jednohodinové vycházce, osmihodinové době ke spánku a činnosti vyplývajících z organizačního provozu věznice. V osobním volnu se odsouzený podle své volby v rámci časového rozvrhu dne věnuje sebevzdělání, uspokojování svých duchovních a kulturních potřeb, zájmové činnosti nad rámec programu zacházení nebo odpočinku.

2.4.Zajišťování bezpečnosti v místech výkonu trestu.

Ve věznici s dohledem nebo s dozorem nejsou užívány speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených. Dohled nad odsouzenými mají vychovatelé a dozorcí. Ve věznicích s ostrahou a se zvýšenou ostrahou jsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených.

2.4.1.Zajišťování vnitřní bezpečnosti ve věznici s dohledem.

V prostorách věznice se pohybují odsouzení bez omezení. Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí vychovatel minimálně jedenkrát týdně. K účelům uvedených výše se odsouzeným vydávají propustky s vyznačením prostoru, ve kterém se mohou pohybovat ve stanovené době. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby.

V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice jednou za dva týdny povolit odsouzeným dočasně opustit věznici nejdéle na dobu 24 hodin.

Zajišťování vnitřní bezpečnosti ve věznici s dozorem.

V prostorách věznice se odsouzení pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnancem vězeňské služby.

Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nevyužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb uvnitř věznice.

Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby.

V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice jednou za měsíc povolit odsouzenému dočasně opustit věznici nejdéle na dobu 24 hodin.

Zajišťování vnitřní bezpečnosti ve věznici s ostrahou.

V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnancem vězeňské služby. Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad pracovní činností odsouzených provádí ředitelem určený zaměstnanec vězeňské služby nejméně jedenkrát za 45 minut. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla za dohledu zaměstnance Vězeňské služby.

Zajišťování vnitřní bezpečnosti ve věznici se zvýšenou ostrahou.

V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo mohou vhodnou práci vykonávat v celách. Dohled na pracovní činností odsouzených provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za 30 minut. Odsouzeným se nepovoluje volný pohyb uvnitř věznice ani při plnění pracovních úkolů. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla za dohledu příslušníka Vězeňské služby.^[3]

3. Osobnost pachatele

3.1.Psychologie osobnosti a hlavní oblasti jejího zájmu

Osobnost je dnes hlavním psychologickým tématem téměř ve všech disciplínách. Tento pojem používají kromě psychologie různé jiné obory, jakými jsou např. filozofie, sociologie, pedagogika, právo. Do psychologie byl pojem osobnost zaveden až počátkem 20. století, když se ukazovala nutnost studovat duševní život člověka jako celek. Osobností se rozumí charakteristický vzorec myšlení, emocí a chování, které určují osobní styl jedince a ovlivňují jeho interakce s prostředím.

Osobnost je individuální jednota člověka, je to jednota jeho duševních vlastností a dějů, založená na jednotě těla a utvářená a projevující se v jeho společenských vztazích. Zkoumání osobnosti se stalo předmětem psychologie osobnosti, která se zabývá psychickými, sociálními i biologickými vlastnostmi, rysy a stavy osobnosti. Snaží se syntetizovat dílčí psychologické poznatky se zaměřením na celistvost a individualitu lidského jedince. Z pohledu psychologie neexistují dva totožní jedinci. Každý člověk je v některých ohledech stejný jako všichni ostatní, stejný jako někteří ostatní, současně v některých ohledech jako žádný jiný člověk.^[5]

3.1.1.Struktura osobnosti

U každého člověka pozorujeme při různých příležitostech v jeho chování a prožívání něco, co se nemění, co je pro něj příznačné, relativně stálé. Předpokládá se, že tyto zvláštnosti jsou projevem relativně trvalých osobnostních dispozic. Za relativně stálé charakteristiky osobnosti se nejčastěji považují:

Schopnosti- jde o souhrn psychických podmínek, které jsou nutné k vykonávání určité činnosti.

Temperament- je determinován biologickými vlastnostmi.

V psychologii osobnosti se setkáme s různým dělením temperamentu, jako první provedl dělení Hippokrates a poté ho přepracoval lékař Galenos

Charakter- jedná se o soubor získaných vlastností, které se vztahují k morálce a normám ve společnosti. Je to např. vztah člověka k jiným lidem a společnosti a v neposlední řadě i k sobě samému.

Motivační struktura- jde o soubor prvků určujících směr a intenzitu chování osobnosti. Nazývají se motivy, vyjadřují psychologické příčiny nebo důvody lidského chování a dávají mu psychologický smysl.

Dynamika osobnosti

Pojem dynamika osobnosti v psychologii vyjadřuje síly, které hýbou osobností, spoluurčují její chování. Popisuje chování a prožívání vznikající v důsledku vzájemného působení prostředí a osobnosti. Výklad dynamiky osobnosti je stejně jako vše zbývající v psychologii závislý na rozdílných psychologických teoriích. Jiný výklad podává psychologie behaviorální, kde se klade zvýšený důraz na problematiku učení a jeho vliv na chování a prožívání, jiný výklad nalezneme v psychoanalytickém pojetí, jež se zvýšeně zaměřuje na oblast motivace a dynamiku nevědomí. Rovněž tuto oblast nezbyvá než v práci psychologa-konzultanta zohledňovat. Také osobnost a chování pachatele nebo svědka jsou ovlivněny vnějším i vnitřním prostředím. Například při celkové analýze trestného činu je nutné uvědomit si množství proměněných, které se podílely na konečném chování pachatele. Půjde o psychický stav pachatele, prostředí, kde k trestnému činu došlo, motivaci, chování obětí, které ovlivňovalo pachatelovo jednání, atd.

Vývoj osobnosti

Struktura osobnosti se projevuje nejen v závislosti na dynamice děje, ale utváří se i během života a vyžívání jedince. Takové vývojové změny osobnosti jsou ontogeneticky neopakovatelné a nevratné, jsou kvantitativní i kvalitativní. Nejčastěji mluvíme o změnách:

Involučních- změny zánikové, projevují se úbytkem a rozpadem životních struktur a funkcí, převládají na konci života.

Evolučních- změny rozvojové, projevují se růstem a zdokonalováním životních struktur a funkcí, převládají na počátku života.

Patologie osobnosti

V průběhu osobnostního vývoje může dojít k poruchám struktury a dynamiky osobnosti. Tyto poruchy narušují běžnou adaptaci člověka na měnící se podmínky okolního prostředí. Touto problematikou se zabývá obecná a speciální psychopatologie.

Psychopatologickým změnám osobnosti se podrobněji věnuji v další části práce zabývající se osobností pachatele.^[5]

3.2.Mechanismy variability lidské psychiky

Vývoj nejrůznějších psychických vlastností, jejich standardních i vzácných, eventuálně patologických variant, je závislý na mnoha faktorech. Tyto faktory mohou mít v individuálních případech nesterilně významnou roli. Vývojová dynamika rozvoje určité vlastnosti i celé osobnosti je dána individuálně variabilní dispoziční složkou a charakterem celého komplexu zkušeností (jejichž zpracování je rovněž do určité míry předurčeno genetickými předpoklady)

3.2.1.Dědičnost jako příčina vzniku psychických odchylek

Souhrn dědičných předpokladů- genotyp- představuje většinou pouze dispozice ke vzniku určité, normální či patologické, vlastnosti organismu. V tomto smyslu lze říci, že genetické vlohы určují míru rizika vzniku nějaké psychické odchylky. Jejich konkrétní projev je ve větší či menší míře závislý na kvantitě i kvalitě stimulů vnějšího prostředí. Jak pro normální, tak v ještě větší míře pro patologické vlastnosti je důležitá otázka míry, v níž mohou být psychické vlastnosti předurčeny geneticky, a nakolik jsou naopak ovlivnitelné prostředím. Tato míra neboli heritabilita je u různých normálních vlastností různá. Jestliže jde o odchylky, je míra jejich dědičnosti dána i typem genetického přenosu. V zásadě platí: Čím je genetická odchylka od normy závažnější, tím méně se zde mohou uplatnit vlivы prostředí.

Podíl dědičnosti a vlivu prostředí na vzniku určité psychické odchylky bývá různý, v závislosti na povaze této vlastnosti. Míra dědičnosti se obvykle velmi špatně určuje, protože zde spolupůsobí celá řada různých faktorů. Navíc může mít prostředí rozličný

význam u hraničních genotypů, to znamená u nadprůměrně a podprůměrně disponovaných jedinců. Duševní nemoci a poruchy psychického vývoje mohou být dědičné nejružnějším způsobem. Míra dědičné zátěže může být v těchto případech různá.^[1]

3.2.2. Základní varianty genetického přenosu duševních poruch

Chromozomální aberace, jejichž základem je porucha počtu nebo struktury chromozomů.

Monogenní poruchy, které jsou způsobené genovými mutacemi.

Multifaktoriální poruchy, které jsou podmíněné jak genetickými faktory, tak vlivy prostředí.

Dědičnost mnoha duševních poruch či chorob je pravděpodobně značně heterogenní. To znamená, že se na jejich vzniku mohou podílet různé geny, různý může být i způsob genetického přenosu. V odborné literatuře se objevují studie, které tento předpoklad potvrzují. Protože nelze předpokládat, že by všechny studie byly zatíženy nějakou chybou, jeví se stále pravděpodobnější představa, že určitá onemocnění jsou ve skutečnosti skupinou klinicky podobných, ale etiologicky různých jednotek. V populaci může existovat několik variant různě lokalizovaných genů, které mohou mít pro duševní zdraví svého nositele nějaký význam.^[1]

Vlivy vnějšího prostředí jako příčina vzniku psychických odchylek

Životní podmínky určitým způsobem ovlivní rozvoj dědičných předpokladů. V průběhu vývoje se vytváří typické osobnostní rysy, které lze označit jako fenotyp. Fenotyp je konkrétní realizací genotypu v daném prostředí. Interakce vrozených dispozic a exogenních vlivů je vždycky individuálně variabilní.

Různé dědičné předpoklady jsou postnatálně ovlivňovány velkým množstvím různých faktorů prostředí. Každý jedinec má individuálně typické genetické předpoklady a podle toho reaguje na různé podněty specifickým způsobem. Prostor může na různé lidi působit odlišně. Například člověk, který je dispozičně labilní a přecitlivělý, může vnímat běžné podněty úplně jinak než ten, kdo je spíše flegmatický.

Faktory prostředí působí z hlediska časové lokalizace mnohdy značně odlišně. Minulá zkušenost se určitým způsobem fixuje a ovlivňuje projevy genotypu různým způsobem.

Každý člověk do určité míry sám aktivně ovlivňuje reakce svého okolí, v pozitivním i negativním smyslu. Působení prostředí bude záviset jak na samotných podnětech, které z něho vycházejí, tak i na způsobu, jak na ně určitý jedinec reaguje. Charakter a tempo individuálního psychického vývoje i jeho variabilita je dána dynamickým vztahem vlastností určitého organismu a určitého prostředí. To znamená, že každá osobnost bude na jedné straně přijímat podněty a zpracovávat je na druhé straně bude své prostředí individuálně typickým způsobem ovlivňovat. Vzhledem ke kvalitě genetických dispozic, vlivů prostředí a zejména jejich kombinaci, budou vznikat nejenom průměrné, ale i okrajové, resp. abnormální varianty. Může být nějak omezena již genetická dispozice.

Za těchto okolností nestačí vlivy prostředí k tomu, aby se žádoucí vlastnost rozvinula. Vlivy prostředí jsou nedostatečné nebo nějak nepřiměřené. Přestože jsou genetické předpoklady takového jedince v normě, nebude se rozvíjet přijatelným způsobem.^[1]

Základní typy zátěžových situací

Jednotlivé zátěžové situace mohou mít pro vznik a rozvoj psychických poruch různý význam. Z tohoto hlediska lze diferencovat základní druhy zátěží.

Frustrace. Jako frustrující označujeme situaci, kdy je člověku znemožněno uspokojit nějakou, subjektivně důležitou potřebu, ačkoli si myslel, že uspokojena bude. Frustrace je neočekávaná ztráta naděje na uspokojení. Taková situace vyvolává prožitek zklamání a stimuluje reakce zaměřené na vyrovnání nepříznivé bilance.

Konflikt

Patří mezi běžné potíže, s nimiž se člověk opakovaně setkává během života. Patogenním činitelem se stává až tehdy je-li např. stálý, závažný a pokud ho člověk není schopen řešit. Jsou to nevyřešené konflikty, které se odehrávají ve vědomí jedince a znamenají střetnutí dvou navzájem neslučitelných, přibližně stejně silných tendencí.

Stres

Je označení pro charakteristické fyziologické projevy, jimiž organismus reaguje na různé zátěže. Dnes má pojem stres mnohem širší použití, označuje se jím např. i zátěžová situace nebo stav individua. Z psychologického hlediska lze stres chápat jako stav nadměrného zatížení či ohrožení.^[4]

3.3.Psychologická problematika sociální patologie

3.3.1.Problémy spojené s nevhodným působením rodiny

Rodina plní v lidské společnosti řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Lze ji považovat za nejdůležitější sociální skupinu, v níž jedinec žije. Pokud je rodina v některém ohledu dysfunkční, některé důležité potřeby člověka zůstanou pravděpodobně neuspokojeny, a rodina se pro své členy stane spíše zdrojem zátěže. Pokud jde o jedince ve vývoji, mohou mu v důsledku poruch funkce rodiny některé významné zkušenosti chybět, a naopak může být vystaven vlivu zkušeností negativních.

Orientační rodina.

Orientační rodina, do níž se dítě narodí, poskytuje základní sociální zkušenost a interpretuje dítěti svým chováním svět jako celek, jehož je součástí. Dítě se v rodině naučí posuzovat, zda je svět spíše dobrý, nebo zlý, má šanci zde získat pocit základní důvěry. Rodina je zjednodušeným modelem světa, v němž získává dítě první zkušenosti a ověřuje si reakce světa na své chování. Funkce orientační rodiny lze charakterizovat ve vztahu k základním psychickým potřebám. Ne vždy je ovšem rodina schopna nebo ochotna tyto funkce plnit, popř. je plní neúplně či patologickým způsobem.

Prokreační rodina.

Zkušenosti získané v původní, orientační rodině se přenášejí i do rodiny, kterou člověk vytváří jako dospělý, do tzv. rodiny prokreační. V dospělosti máme tendenci opakovat totéž, co dělali naši rodiče (pokud jsme nějaké měli), a děláme podobné chyby. V jiném případě se snažíme o pravý opak zážitků z orientační rodiny, ale i v tomto případě je základem naše zkušenost získaná v dětství. I dospělý člověk potřebuje rodinné

společensví, které mu poskytuje pocit bezpečí rodinného zázemí (jež však sám ve větší míře spoluvytváří), umožňuje mu získat určité sociální role a sdílet zkušenosti. Hlavním obecně uznávaným smyslem prokreační rodiny je reprodukce a následná péče potomstvo. Rodina přispívá i v dospělosti k uspokojení mnoha psychických potřeb.^[5]

3.3.2. Citová deprivace, sociální a kognitivní deprivace

Citová deprivace.

Matka (event. jiná lidská bytost) představuje v normální rodině pro dítě zdroj jistoty a bezpečí. Potřebu citové jistoty a bezpečí obvykle uspokojuje tím, že svoje dítě emočně akceptuje, a poskytuje mu tak specifickou zkušenost prožitku spolehlivého citového vztahu. Tak umožňuje dítěti splnit první vývojový úkol: získat základní důvěru ve svět a v závislosti na tom i pocit sebedůvěry a životní jistoty.

Primární zkušenost jistého a spolehlivého citového vztahu je základem pro další rozvoj dětské osobnosti tím, že posiluje:

Schopnost uchovat si pocit vnitřní jistoty a vyrovnanosti,

Schopnost udržovat pozitivní vztah ke světu i k sobě samému a

schopnost navazovat a udržovat trvalejší a spolehlivé vztahy s lidmi.

Jednou z variant nepříznivého působení rodiny na psychický vývoj dítěte je situace, kdy dítě není svými rodiči akceptováno, a proto citově strádá. Citová deprivace je neuspokojením potřeby citové jistoty a bezpečí v dostatečné míře a po dostatečně dlouho dobu. Je způsobena nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývajícím nedostatkem sebedůvěry, jistoty a bezpečí. Vzniká v situaci, kdy matka nemá o dítě zájem, zanedbává je, má k němu ambivalentní, nebo dokonce hostinní postoj. Deprivační zkušenost nepříznivě ovlivňuje další vývoj osobnosti dítěte a projevuje se změnami v jeho prožívání i chování.^[1]

Rizikovní rodiče.

Lidé, kteří nemají pro rodičovskou roli dostatečné kompetence, nejsou schopni nebo aktuálně nemohou plnit požadavky této role. Jsou to např. mentálně retardováni, somaticky

či psychicky nemocní, rodiče zdevastováni abúzem alkoholu nebo drog, lidé se zkušeností citové deprivace apod.^[2]

Lidé, kteří nemají k rodičovství dostatečnou motivaci, kteří jsou příliš zaujati svými problémy nebo svými zájmy. Jsou to např. mladí a nezralí rodiče, lidé žijící v hmotné bídě nebo zaujetí svou vlastní profesní kariérou, svými zálibami.

Rizikové děti.

Děti, kteří jsou natolik pasivní, apatické, nenápadné a nevýrazné, že nedovedou svoje rodiče zaujmout. Děti, jež jsou nějak znevýhodněné, a proto méně žádoucí, které zklamaly očekávání rodičů, např. děti postižené nebo nemocné.

Obrana dítěte proti zanedbávání je obtížná. Jde o dlouhodobý negativní proces, který zpravidla ovlivňuje vývoj dítěte již od jeho narození, dítě jinou zkušenost nemá. Kromě toho bývají případné pokusy o získání rodičovské přízně - pokud by jich dítě vůbec bylo schopné – odmítány nebo trestány.

Z hlediska charakteru a závažnosti jsou důsledky citové deprivace značně variabilní. I tak závažná negativní zkušenost, jakou je psychická deprivace, působí na různé děti odlišně, podle toho, jak jsou geneticky disponovány a jakou mají primární zkušenost.

Důsledky psychické deprivace se mohou projevat v dospělosti. Někdy se dokonce stanou výraznějšími, protože od dospělého se očekává větší samostatnost a zodpovědnost za vlastní jednání. Dospělý není v takové míře závislý na jiných lidech a jeho projevy nejsou korigovány příkazy a zákazy tak jako u dítěte. Lidé s deprivací zkušeností mohou mít problémy ve všech důležitých oblastech. V dospělosti se mohou mnohé odchylky zdát nápadnější. Například profesní uplatnění, partnerská a rodičovská role a v neposlední řadě i obecná sociální adaptace.^[2]

Sociální a kognitivní deprivace.

Rozvoj inteligence závisí na jedné straně na dědičných dispozicích a aktuálním stavu CNS, na druhé straně na kvalitě výchovného prostředí a přiměřených podmínkách pro rozvoj těchto vloh. V důsledku nedostatečné stimulace a omezení příležitostí k učení se může opozdit celkový psychický vývoj dítěte, především v oblasti rozumových schopností

a socializace. Jestliže je dítě výrazně zanedbáváno, nemá možnost se přiměřeně rozvíjet. Tomuto se dá zamezit dostane-li se do podnětějšího prostředí, kde by se mohlo učit a rozvíjet. Obecně však platí, že čím déle bylo dítě od raného věku zanedbáváno, tím větší bude stupeň opoždění jeho vývoje.

Kriminalita jako důsledek impulzivního životního stylu.

Impulzivní osobnost se zpravidla utváří souhrou dispozic a prostředí. Jestliže osobnostně předisponované dítě vyrůstá v prostředí, kde panuje nedostatek náklonnosti, pozornosti a nedůsledná výchova ze strany rodičů, neosvojí si tradiční občanské hodnoty. Impulzivní jedinec se jeví jako odbrzděný, bez konvencí a zábran, je požitkářsky zaměřený, uspokojování vlastních potřeb je pro něj nejdůležitější životní záležitostí, proto postupuje bezohledně, bez výčitek a agresivně, je-li to nutné.^[6] Jeho názory a postoje jsou silně nekonformní, tzn., že odmítá školu, policii, usilovnou práci apod. V období puberty a adolescence ho toto osobnostní založení vhání do různých konfliktů a incidentů. Z preventivních důvodů nejsou tyto prohřešky přehlíženy a dříve či později končí před soudem. Ve věznicích však mladiství pachatel získává spíše kriminální proškolení, od starších spoluvězňů se dozvídá, jak lze nejlépe „udělat“ banku, jak reagují lidé na přepadení atd.. Kriminální jednání se stává řemeslem, na jehož ovládnutí může být recidivista pyšný stejně jako každý jiný člověk na svou profesi.

Kriminalita jako instrumentální chování.

Je skutečností, že kriminálního jednání se dopouštějí i lidé s přiměřenou, anebo dokonce velmi přísnou výchovou, kteří si osvojili patřičné normy společnosti, netrpí nedostatkem sebeovládání a běžně nepodléhají tlaku okamžitého uspokojení potřeb. Faktická znalost morálních a zákonných norem ještě neznamená, že se konkrétní člověk bude ve svém chování podle nich řídit. Kriminalita jako instrumentální chování znamená, že kriminální jednání je účelové a slouží jako prostředek k dosažení privátního žádoucího cíle. Z pravidla se uplatňuje v situaci, která je pro konkrétního jedince velmi důležitá, domnívá se, že může hodně získat, anebo ztratit. Jestliže nemůže dosáhnout vytouženého

cíle poctivým způsobem, nastupuje velké pokušení získat vytoužené nečestným anebo kriminálním jednáním.

Kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině. Jde o kriminální chování, které není z pohledu jednotlivce výsledkem spontánní, svobodné volby, nýbrž vyplývá ze sociálního tlaku členské skupiny a je podněcováno obavami či strachem jedince z nepříjemných důsledků v případě, že by odmítl vyhovět. U dětí a mladistvích mívá často podobu rituálu při získávání plnohodnotného členství ve skupině. Kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině není vázána pouze na kriminálně orientované primární skupiny. Jsou známy případy, kdy se tentýž mechanismus nátlaku k podvodným, nekorektním až kriminálním aktivitám.^[6]

Kriminalita jako důsledek neadekvátních strategií při zvládnání stresu.

Vyskytují se trestné činy, ke kterým dochází proto, že pachatel není schopen danou situaci zvládnout anebo vyřešit svůj osobní problém. Prožívá situaci jako stresovou, cítí se frustrován a neví, jak by měl dále postupovat. Z různých důvodů se to v předcházejícím vývoji nenaučil. Nejčastěji se jedná o situace či problémy vztahové, tedy o oblast mezilidských vztahů a jednání s druhými (jedinec neumí přiměřeně vyjadřovat své city, prosazovat se ve vzájemném jednání, navazovat kontakty, vyjadřovat své sexuální tužby, přirozeně se seznamovat s druhým pohlavím atd.) Tento psychologický výklad lze uplatnit na řadu konkrétních případů partnerských vražd, sériových vražd, ale také exhibicionismu, pedofile atd.

Problémy vyvolané negativním působením společnosti

Společnost je pro rozvoj a existenci každého člověka velice významná. Uspokojuje mnohé z jeho potřeb. Společnost určuje normy, hodnoty, vzory i ideály chování. Přispívá tak k základní orientaci jedince ve světě, a proto je zdrojem jistoty. V rámci pravidel je každý člověk posuzován, společnost mu poskytuje zpětnou vazbu, informaci o jeho sociální pozici a hodnotě. Jedinec potřebuje patřit ke skupině, potřebuje jí být akceptován a pozitivně hodnocen. To je základem jeho skupinové identity. Z historického hlediska byl pro lidi primární způsob života v tlupě, a tak lze mluvit o archetypu skupiny, do níž patří jedinci obou pohlaví a všech věkových kategorií, kteří mají různé role. Všechny tyto lidi

spojuje jedno: příslušnost ke skupině, kterou lze zároveň chápat jako potvrzení specifčnosti a odlišnosti od příslušníků jinak vymezených skupin. Společnost však může na jedince nebo na menší sociální skupiny působit i negativně.

Existují situace, v nichž sociální vlivy jedince zatěžují, patologizují, případně ohrožují jeho fyzickou existenci. Nepříznivé sociální vlivy lze diferencovat podle toho, zda postihují pouze jedince, který se např. stal obětí násilného trestného činu dalšího jednotlivce či skupiny nebo postihují celé skupiny, vymezené např. etnicky, rasově či jinak. Negativní společenské vlivy závisí na sociokulturní úrovni a aktuální situaci dané společnosti.

Rozdílná rizika přinášejí období zásadních společenských proměn a období stagnace. Některé z rizikových vlivů dokonce jedinec dobrovolně akceptuje, protože se domnívá, že mohou uspokojit jeho aktuální potřeby. Jiné jsou alternativou menšího zla, které si rovněž zvolil sám. Některé ovlivnit nemůže, protože jsou součástí společenských postojů nebo vyplývají ze společenské situace.

Psychologie oběti trestného činu

Zde bude asi nejdůležitější vyzdvihnout, že oběť není poškozena jen útokem pachatele, ale i sociálními důsledky této situace.

Primární a sekundární viktimizace.

Primární viktimizace zahrnuje poškození oběti, které je bezprostředním důsledkem násilného jednání. Z psychologického hlediska je důležitá nejenom tělesná újma, ale i psychické trauma, které násilný čin oběti způsobil, na jehož základě se může rozvinout posttraumatická stresová porucha.^[6]

Sekundární viktimizace vzniká v důsledku reakcí společnosti, které vyvolala informace o spáchaném násilí. Oběť může být poškozena necitlivým postojem lidí. Okolí se k oběti často chová, jako by si svou situaci zavinila, jeho postoje jsou ambivalentní: je jim oběti líto, ale zároveň je jim nepříjemná, její zážitek je odpudivý. Důsledky sekundární zátěže, které dále prohlubují účinky primárního traumatu, mohou být značné. Přitom jim

lze vhodným přístupem k oběti trestného činu zabránit. Sekundární viktimizace vyvolává u oběti tíživé pocity a narušuje její sebehodnocení i důvěru ve spravedlnost a řád společnosti.

Nejčastěji se u obětí setkáváme s následujícími projevy:

Pocity nespravedlnosti.

Pocity ponížení.

Na závěr je důležité říci, že bez ohledu na míru zavinění je zážitek násilného trestného činu významnou zátěží ohrožující psychické zdraví jedince. Každá oběť násilí, ať už byly okolnosti trestného činu jakékoli, potřebuje být informována o možnosti konzultovat své potíže s odborníkem, psychologem či psychiatrem.

3.4.Psychologické problémy spojené s delikventním chováním a penitenciární péčí

Delikventní chování je porušováním právních norem určitého státu. Nejde tedy už jen o přestupky proti nepsaným pravidlům společenského soužití, ale o závažnější činy, které jsou definovaným způsobem sankcionovány. Pro většinu delikventů je typické, že dovedou o svém cíli a jeho dosažitelnosti přijatelně logicky uvažovat, ale nejsou schopni si připustit, jaké mohou mít následky. Zpětná vazba pro ně nemívá potřebnou informační hodnotu, nedovedou se poučit ze zkušenosti.

V případě recidivistů může hrát svou roli i lhostejnost k následkům, která je výrazem přijetí určitého stylu života, do něhož patří i pobyt ve vězení. Už nebývají schopni řešit svůj život jinak. Dle teorie Walterse a Whita považuje za hlavní příčinu kriminálního chování odlišné uvažování. Vytvořili model kognitivního stylu typického pro kriminální recidivisty, který zdůrazňuje iracionální prvky v jejich uvažování, jeho emoční ovlivnění a působení silných obranných mechanismů, které jim znemožňují přiměřené hodnocení situace a poučení ze zkušenosti.^[5]

Pokusy vysvětlit kriminální chování typickou strukturou osobnosti však selhaly. Ukázalo se, že jednotný osobnostní model neexistuje. Všechny vlastnosti, které zvyšují riziko delikventního chování, mohou být stejně i předpokladem ke společenskému úspěchu. Nepotvrdila se ani existence typické delikventní motivační a hodnotové struktury.

Potřeby pachatelů trestných činů se nemusí významněji lišit od populačního průměru. Rozdíl je spíše ve způsobu, jakým je uspokojují. Typickými znaky motivace a způsobu uspokojování potřeb delikventních jedinců jsou:

Nezdrženlivost a Egocentrismus.

3.4.1. Člověk obviněný z trestného činu

Do situace obvinění z trestného činu se dostávají různí lidé, těchto základních typů.

1. Pachatel se dopustil trestného činu poprvé, jeho čin se neopakuje. Osobnost tohoto člověka nebývá narušena a za svůj čin se cítí vinen.
2. Člověk, jehož trestná činnost je důsledkem psychické poruchy, duševní nemoci nebo mentální retardace. Do této kategorie patří např. trestně nezodpovědní, duševně nemocní jedinci.
3. Defektně, respektive nedostatečně socializovaný jedinec, který se neřídí obecně platnými normami a nedovede ovládat své chování. Bývají to lidé s disociální poruchou osobnosti nebo s emočně nestabilní poruchou osobnosti.
4. Deviantně socializovaný typ, který respektuje jiné sociální normy než ty, jež jsou platné v majoritní společnosti a chráněné právními předpisy. Do této kategorie patří příslušníci jiného etnika, určitých sociálních skupin. Jde o delikventní chování podmíněné sociokulturními vlivy.

Když se člověk dostane do role obviněného, většinou se mění jeho prožívání, uvažování i chování. Obvinění je pro většinu lidí situace se značnou psychickou zátěží. Její základní charakteristikou je pocit ohrožení, které zatím není konkretizováno. Tento pocit zahrnuje úzkost, nejistotu a strach z budoucnosti. Logickým důsledkem této zátěžové situace je oživení obranných reakcí, jejichž charakter je závislý na osobnosti obviněného člověka, jeho životních zkušenostech a jeho aktuálním tělesném i duševním stavu. Člověk si vůbec nemusí uvědomovat, že jeho reakce jsou takto ovlivněny, a myslí si např., že jeho výpověď je ve shodě s realitou. Na druhé straně se pochopitelně objevují i jednoznačně účelové, vědomé obrany, např. lhaní a zapírání.

3.4.2. Psychologické účinky vyšetřovací vazby

Podmínky vyšetřovací vazby představují ještě závažnější zátěžovou situaci, než je obvinění. Stresová situace zahrnuje strádání v oblasti uspokojování psychických i tělesných potřeb. Potřeba stimulace je mnohem méně uspokojována, prostředí je stereotypní, navíc zde nepříznivě působí výrazné omezení běžných sociálních kontaktů. Jedinec se musí v novém prostředí orientovat a adaptovat se na ně, což je pro nezkušeného jedince silná zátěž.^[6]

Negativní zkušeností je i případná šikana a agresivní projevy ze strany spoluvězňů. Takový zážitek narušuje sebevědomí a ohrožuje jistotu lidské důstojnosti. Potřeba citové jistoty a bezpečí je uspokojována nanejvýš symbolicky, spoléháním se na zázemí, které zůstalo mimo vazební věznici.

Pocity vztažené k domovu mohou oscilovat mezi podezíravostí, strachem z opuštění, a idealizací domova. Nejistota bývá značně generalizovaná, člověk ještě nebyl odsouzen a neví, co s ním dále bude. Pocit napětí a ohrožení je silnější u lidí, kteří jsou ve vězení poprvé. Ani potřeba seberealizace nemůže být za těchto podmínek přijatelně, resp. běžným způsobem, uspokojována. V případě zkušených recidivistů ji může saturovat pocit moci a nadvlády nad spoluvězni, seberealizace má v tomto případě podobu dokazování vlastní síly. Většina obviněných nemá pro jiný způsob seberealizace téměř žádné možnosti.

Dominantním pocitem bývá nuda. Člověk, který se do podobné situace dostává poprvé, může mít pocit, že ztrácí svou identitu, svou profesní roli i postavení.

Psychologické aspekty výkonu trestu odnětí svobody

Podle právních norem je trest projevem odmítnutí určitého chování, ale fakticky se svými psychosociálními důsledky projevuje jako zavržení člověka, který se takto choval, a jeho vyloučení ze společnosti. Jedinec, jenž byl trestán, získává roli kriminálního, která představuje závažné sociální stigma. V souvislosti s pobytem ve vězení ztrácí trestaný:

1. zaměstnání, a tím i svou profesní roli,
2. často se mu rozpadá manželství, resp. ho odmítne rodina, ztrácí i další sociální vztahy, tzn. Nebude mít potřebné zázemí, často ani bydliště,
3. ztrácí své vědomosti, dovednosti a návyky.

Všechny uvedené následky mohou zásadním způsobem změnit život člověka i po skončení výkonu trestu. Mohou jej změnit tak dokonale, že už nebude schopen začít znovu sám a bez podpory žít normálním způsobem. Na druhé straně je třeba vzít v úvahu, že mnozí trestaní, zejména recidivisté, žádoucí dovednosti a návyky nikdy neměli a na svobodě se chovají způsobem neúnosným v rodině i v zaměstnání. Trest odnětí svobody má dvojitý účel:

1. Ochrana společnosti před omezováním práv všech občanů kriminálním chováním jedinců, resp. skupin.
2. Odstrašení delikventů od další kriminální činnosti. Je obecně známo, že tohoto cíle se dosahuje mnohem hůře. U socializovaných lidí stačí pouhá hrozba sankcí, spojená s anticipovanými pocity viny a hanby. U recidivistů jsou běžné tresty zcela neúčinné, neboť jsou na takový způsob života adaptováni. Za určitých okolností může trest plnit tento účel u lidí, kteří se provinili poprvé.

Prizonizace.

Adaptace na život ve vězení se označuje jako prizonizace a má dvě důležité složky:

1. Institucionalizace – označuje skutečnost, že se člověk adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojených se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z toho vyplývá změna jeho postojů, vzorců chování i obraných mechanismů. Adaptace vede ke ztrátě aktivity, až k apatii, ke zúžení zájmových aktivit, k úpadku většiny schopností. Osobnost dlouhodobě nebo opakovaně trestaného v mnoha složkách degraduje. Jedinec se odnaučí rozhodovat a bude i po propuštění z výkonu trestu závislý na rozhodování jiných nebo na náhodných impulzech. Ztratí schopnost plánovat a volit realistické alternativy své budoucnosti.
2. Ideologizace – znamená přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí. Mnohdy nejde jen o formální přizpůsobení, ale o přijetí jiného hodnotového systému, o ztotožnění s minoritní skupinou. Vymezení hranic vlastní skupiny je zde jednoduché, mezi vězni a vězeňským personálem je jednoznačná hranice. Akceptace skupinové identity je pro vězně podporou, a proto ji přijímá, pokud nemá zvlášť dobře fungující zázemí nebo

silné vnitřní předsevzetí. Adaptace na nové prostředí se projevuje i přijetím specifického žargonu, který je jedním ze znaků potvrzujících rozdíly uvedených skupin.

Vězňové vytvářejí specifickou sociální skupinu, která má svou strukturu, hierarchii rolí se specifickými statuty, a tím jsou vymezena i pravidla chování a sociální vztahy. Typická je rigidní a přísně vymezená hierarchie rolí, s nimiž souvisejí práva i povinnosti jejich nositelů. Ve skupině vězňů se lze setkat s různými sociálně patologickými formami chování.

Postpenitenciární problémy

V době výkonu trestu má být odsouzený připravován pro život na svobodě, učit se sociálně přijatelným způsobem chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií apod. To lze samozřejmě úspěšně činit především tam, kde má uvězněný perspektivu propuštění. Vězeňské prostředí je však jiné, mnohé dovednosti a návyky zde člověk ztratil, a tak je třeba pokračovat v podpoře a vedení i po propuštění. Propuštění na svobodu představuje tím větší zátěž, čím déle byl člověk uvězněn.^[4]

Propuštěný může prožívat tzv. krizi ze svobody, která je jakýmsi traumatem z náhlé změny prostředí. Problémy spojené s propuštěním jsou například: žádné sociální zázemí, žádné finanční prostředky a ztráta motivace nebo tzv. nereálná očekávání.

K recidivě kriminálního chování dochází velmi často v tzv. adaptační fázi. Je to období, kdy si propuštěný zvyká na jiné prostředí, a to s většími nároky na jeho samostatnost, než byl ve vězení zvyklý. Toto období trvá individuálně dlouho dobu, maximálně dva roky. Na úspěšnosti zvládnutí adaptační fáze se podílí dvě skupiny faktorů:

1. Osobnost propuštěného člověka, jeho zkušenosti, motivace a kompetence, odolnost k zátěži apod.
2. Objektivní faktory, tj. podmínky, do nichž se člověk vrací (bydlení, možnost práce, zachované sociální vztahy apod.)

4. Sonda mezi odsouzené

Měla jsem možnost mluvit s několika odsouzenými. Mezi odsouzenými sekterými jsme měla možnost mluvit, byli odsouzení od dvaceti let až po odsouzeného, kterému bylo šedesát devět let. Sondu jsem uskutečnila mezi dvanácti odsouzenými. Z počátku ke mně neměli důvěru a dalo by se říci, že měli strach co, mohou a nemohou přede mnou říci. Tento stav se postupem času změnil, odsouzení mi zodpověděli vše, ale pokud se jednalo o pro ně citlivější téma, vždy mi svou odpověď sdělili s opatrností nebo s nějakým dodatkem. S odsouzenými jsem mluvila s každým zvlášť a tak jsem byla překvapena ve shodě jejich odpovědí.

4.1.Názory odsouzených na vězeňský systém

Odsouzeným se vězeňský systém zdá špatný a dokonce mají dojem, že vězeňství v ČR se pomalu, ale jistě rozpadá a že jest-li k němu bude přistupováno jako doposud, nebude dlouho trvat a systém se zhroutí. Sami na sobě pociťují, že ve vězeňství je nedostatek financí a od toho se podle nich odvíjí spousta věcí. Jako příklad mi uvedly, že na barácích kde žijí jich je kolem osmdesáti odsouzených a záchody jsou na tento počet pouze 4. Také zdůrazňují, že se jim zdá malý počet zaměstnanců na počet odsouzených a tak si to spojují s nedostatkem financí v tomto sektoru, když hned dodávají, že toto je moc netrápí.

Co se týče, řádu věznice dozvěděla jsem se, že o něm poučení byli a to opravdu hned po příchodu. Přirovnali to ovšem ke škole. Když přijdete do školy, řeknou Vám, zde máte školní řád a přečtete si ho. Většina ho ovšem nečte a tak se raději zeptáte těch co, už jsou ve škole déle, aby Vám poradili co, můžete a co ne. A tak to funguje i ve vězení. Raději se zeptají, než aby četli, ale připouští, že je to jejich lenost.

4.2.Názory odsouzených na šikanu, kšeftování, drogy, mobilní telefony a co říkají na amnestii či, jest-li jsou nevinní

Šikana zde je, byla a bude. Není jí ani po málu, někdo dělá, že ji nevidí, jiný ji vidí, ale nic neudělá a ta třetí skupina ji dělá. Jak sami říkají, člověk zde musí být hodně psychicky silný. Nesmí se na nic moc vyptávat, když neví, ale zároveň, když ví, tak musí dělat, že nic neví. Moc nevyčínat z řady a hledět si především sám sebe a hlavně se

nezaplést do nějakého cizího problému. Je důležité aby, byl člověk i trochu autorita a pak má šanci, že se těmto problémům vyhne. Žádný z odsouzených se, kterými jsem mluvila nikdo nebyl šikanovaný a prý by se to u nich minulo účinkem, nenechali by se. Ukázali by jim, že se také nebojí a pak by se vidělo.

Na otázku co se s tím dá dělat mi bylo řečeno, že nic moc, aby se to dozvěděl někdo ze zaměstnanců, to by jim to musel někdo říct a to se nestává, a nebo ten šikanovaný by se musel ozvat, ale to také není jen tak. A tak se asi ozvou, až když to jinak nejde.

Kšeftuje se s čímkoliv od namalování obrázku na dopisní obálku přes kafe, cigarety, stravenky na jídlo a tak i ještě mnohem dál. Kšeftuje se s čímkoliv a vše má jinou hodnotu. Jeden má toho moc a jinému se toho nedostává a vždy se najde někdo kdo je na tom přesně opačně. Bez kšeftování by to ve vězení nešlo, stejně jako bez hazardu. Co prý má člověk dělat, než si hrát. A tak se hrají karty a kostky a hraje se o všechno co tu člověk má možnost mít. Mnoho vězňů si dluhy z věznice prý berou i na svobodu a pak jsou jen dvě varianty. Buď dluhy vrátí z venku, nebo je nevrátí, ale když je nevrátí a náhodou se dostanou znovu do věznice, kde své dluhy zanechali a jsou tam i ti co jim dluží, jejich pobyt rázem nebude nejlhčí. Toto, ale není pravidlo.

Drogy jsou téma, které bylo hodně citlivé. Drogy ve věznici jsou a možná jich je tam dokonce více než venku za branami věznice. Droga se sehnat dá a není to velký problém, když člověk ví za kým jít. Drogy, ale hlavně vyhledávají ti co s nimi měli zkušenost už na svobodě a potom je vyhledávají ti co si myslí, že jim to ulehčí pobyt ve věznici nebo ti co si myslí, že se lépe vyrovnají s tím, že jsou ve věznici a že jsou zde sami, bez blízkých a bez rodiny. S drogami je problém v odhalení a když zaměstnanec pozná, že odsouzený požil drogu nemůže s tím skoro nic dělat. Pokud sám odsouzený nepožádá o odbornou pomoc.

Dalším citlivým tématem byli mobilní telefony. Ano i ty ve věznicích jsou a ani jich není málo. Ovšem s dostupností k nim je to už o trochu více složitější, ale i přesto to jde. Všichni odsouzení se shodli na tom, že nepoznali nikoho kdo by mobilní telefon použil na organizování něčeho nelegálního, že každý ho použije na volání rodině či přítelkyně a proto by se podle nich nemusela dělat s mobilními telefony taková věda. Je prý nepředstavitelné být v kontaktu jen o dopisech a jednou za měsíc své milované na tři hodiny vidět. A tak

každý další kontakt je vítaný. Mě spíše zaujalo, že když se při prohlídce mobilní telefon najde, nic se neděje, pokud v něm není karta sim. Bez této karty je to jen prázdný obal s názvem mobilní telefon.

Amnestie je věčné téma, které živí naděje, která trápí, protože je to jen naděje, která se nestane skutečností. Odsouzení očekávají amnestii na Vánoce, Velikonoce, Nový rok, při volbě prezidenta nebo na každý státní svátek. Odsouzení co jsou ve věznici říkají, že už tomu, že amnestie určitě bude tento týden či nejpozději příští týden už nevěří, ale že je trápí, když mladí věří a chytají se každé naděje na propuštění. I zaměstnanci věznice říkají, že bude určitě amnestie, zde slyšíme minimálně jednou měsíčně. I když jsem byla ve věznici já osobně tak dva odsouzení neodolali pokušení se mě zeptat co si myslím o amnestii. Což nejen podle mě značí, že i když ví, že je to téměř nemožné je pro ně lepší, když živí tuto téměř nesmyslnou nadějí.

Co se týče otázky jest-li jsou všichni nevinní mi bylo řečeno, že ano. Když jsme se však začali bavit vážně rozdělila jsem si odsouzené do třech skupin. V té první skupině jsou odsouzení, kteří udělali něco nezákonného, ale oni vlastně nevěděli, že dělají něco protizákonného nebo že se podílejí na něčem protizákonném nebo že by napomáhali něčemu protizákonnému. Oni to nevěděli, takže jsou ve vězení vlastně omylem, protože oni za to nemohli, i když připouští, že se připletli k něčemu protizákonnému. V té druhé skupině jsou odsouzení, kteří připouští, že udělali něco nezákonného, ale zároveň dodávají, že udělali horší věci a za ty je nechytli a tak jim to přijde hloupé, že jsou ve vězení za něco co nebylo až tak hrozné z toho všeho nezákonného čeho se dopustili. No a v té třetí skupině jsou buď opravdu nevinní a nebo stoprocentně vinní. Tato skupina ovšem není příliš veliká. Je ovšem pravda, že mě překvapil fakt, že opravdu existují i v dnešní době soudní omyly a ještě více mě překvapilo, že se o nich na veřejnosti téměř nemluví. Dalo by se říci, že se tyto omyly tají. A tak když jsou někteří opravdu nevinní, jsou ve vězení i ti opravdu vinní. Dále jsme diskutovali na téma jest-li se ve vězení napraví. Bylo mi řečeno, že nikoliv, nikdo se nenapraví a pokud chce naučí se i věci, které do teď neuměl. Ovšem Faktem je, že díky izolaci ve které jsou odsouzení drženi se nikdo nechce vrátit, každému chybí kontakt s rodinou a přáteli. Otázkou druhou pak prý zůstává proč se do vězení někteří dostanou i vícekrát.

Vlastní vnitřní řád prý ve věznici existuje, má vlastní pravidla a hierarchii, ale nikdo mi ho neměl zájem vysvětlovat. Na tož mi ho nějak přibližovat.

4.3.Pohled odsouzených na terapeutické centrum

Vězni jsou za terapeutické centrum vděční. Jsou zde relativně šťastní. Mohou si zde podle svého odpočinout od běžného režimu a zároveň se zde k nim zaměstnanci chovají jako k lidem a ne jako k odsouzeným. V terapeutickém středisku to funguje jinak než v celé věznici, snaží se tu o normální lidský přístup a dokonce naznačují odsouzeným, že v ně mají důvěru, protože zaměstnanci zde například nechávají otevřené své kanceláře když z nich odejdou. Povídají si s nimi a chválí je za jejich umělecké výtvoř. V terapeutickém zařízení mají keramickou dílnu, místnost pro malíře, místnost kde se šijí hračky nebo koberečky, místnost s videem a dvd přehrávačem a v neposlední řadě je zde místnost pro skupinovou terapii. Odsouzení jsou za toto centrum vděční i z jiných důvodů. Ve věznici nejsou izolovaní psychicky nemocní od zdravých a tak si mohou ti zdravý odpočinout a vypnout aspoň na osm hodin denně. Jeden odsouzený se mi svěřil, že je opravdu hrozné a psychicky náročné poslouchat pořád dokola, že někdo jemu spoluvězni nasypal cukr do hlavy a ten cukr mu nejde vysypat. A takových je tam prý víc. Také mi řekl, že ze začátku se tomu smál stejně jako já, ale po roce už mu to vtipné nepřišlo a tak je rád, že v terapeutickém centru tomuto na okamžik unikne. Dále dodává, že tito nemocní lidé by měli být od zdravých izolováni, ale vzhledem k tomu, že ve vězeňství je nedostatek peněz tak to asi nejde.

4.4.Pohled na odsouzené dle vězeňského terapeuta

S terapeutem jsme se bavili především o fungování terapeutického centra a odsouzených co do něj mají přístup. Překvapilo mě, že do centra nemají přístup všichni odsouzení, kteří by chtěli přijít, ale že jsou vybíráni a to nejen terapeutem. Jsou vybíráni ti vězni, kteří mají největší šanci se po výkonu trestu začlenit znovu do společnosti. Dále také vězni, kteří jsou věkem pokročilý či mají výtvarný talent. Jsou to tito odsouzení, protože oni si váží času stráveného od ostatních odsouzených či psychicky nemocných. Ovšem i toto centrum má své problémy a tyto problémy vznikají jak jinak než nedostatkem financí.

Bylo by potřeba více financí, aby se mohlo nakoupit více barev, pláten, štětců či keramické hlíny. Někteří odsouzení jsou opravdu velice talentovaní a tak mě překvapilo, že si centrum na svůj chod nevydělává prodejem svých výrobků. Bylo mi řečeno, že to není povoleno a tak si centrum musí vystačit s financemi, které jim jsou přiděleny. Dalším posláním centra jsou skupinové terapie například s drogově závislými. Bylo mi řečeno, že sestavení skupiny v tomto prostředí není jednoduché. Odsouzení přicházejí a odcházejí, také je složité sestavit skupinu, když každý odsouzený je na jiném baráku nebo jsou naopak na stejném. Sestavení skupiny provází strach, aby se informace a pocity řečené na skupině nedonesly k ostatním odsouzeným. Což by činnost a smysl skupiny narušilo. Momentálně se skupina teprve utváří, protože ta co byla se rozpadla, právě tím jak se odsouzení propouštějí či přemísťují. Terapeut mi ještě prozradil, že není lehké vybrat odsouzené jak do skupiny tak do centra, musí být při výběru opatrný a dát především na svůj instinkt co se týče odsouzených. Také je prý velice složité a komplikované si nějakého odsouzeného připustit k tělu. Člověk prý musí věřit, ale ne bezhlavě, musí si nechat rezervy, že ten člověk nemusí být takový jakým se zdá. Je to prý těžká práce a to právě v tom, že člověk musí rozpoznat komu důvěřovat a komu ne, koho si připustit k tělu a koho ne. Je ovšem velikou odměnou, když víte, že jste usnadnili někomu část dne či část trestu tím, že mu věnujete svůj čas a trochu pochopení. Terapeut mi také sdělil, že se každý odsouzený integruje do věznice odlišně, jak sám říká, někteří jakoby sem patřili a jiní jakoby sem nikdy nemohli zapadnout.

Závěr.

V této práci jsem se zabývala integrací odsouzených osob do vězení. Na této práci se mi pracovalo dobře, zřejmě i proto, že dostupnost k materiálům byla více než dobrá. Také množství samotných materiálů bylo bohaté. A v neposlední řadě nesmím zapomenout zmínit své pohovory s odsouzenými. Pracovala jsem zhruba s dvanácti člennou skupinou odsouzených, kterých jsem se dotazovala na život ve vězení dle jejich pohledu či pocitu. A musím zdůraznit, že spolupráce s odsouzenými mi stoprocentně vyhovovala. Hlavní cíl přiblížit problematiku vězeňství v České republice se mi snad podařilo. Vedlejší cíle se mi podařilo alespoň objasnit. Například odsouzení se shodli na tom, že se ve vězení naučí víc jen ten kdo chce. Také na otázku je-li nápravné zařízení nápravné mi bylo řečeno, že určité to k nápravě podle odsouzených neslouží. Dle odsouzených slouží jen k jejich potrestání, izolaci a ke zničení všech vazeb s okolním prostředím. Zda se dodržuje řád věznice mi bylo řečeno, že ano a jest-li se občas poruší tím, že se tam objeví drogy či mobilní telefon tak ano, ale zaručili se, že drogy používají jen ti, kteří s nimi měli zkušenosti už před tím a mobilní telefony se sice vyskytují, ale dostupnost k nim je malá a většina odsouzených je prý používá výhradně ke kontaktu s rodinou či partnery a rozhodně neslouží k organizování nějakých trestných činů alespoň z většiny případů.

Celkově jsem si touto prací ucelila názor na vězeňství a samotné odsouzené, také jsem ovšem nabyla dojmu, že bych nechala projít celý tento systém reformou a k tomuto systému bych přidala i soudnictví a právní systém. Nabyla jsem totiž dojmu, že by se pak mohla ušetřit značná částka peněz a třeba by se zlepšili i podmínky ve kterých odsouzení žijí.

Na závěr bych chtěla říci, že pokud zavřete zlého psa do kotce a budete se k němu chovat zle a odepřete mu co potřebuje, tak když se ho pak rozhodnete vypustit bude ještě horší, než když jste ho zavírali. Toto je krédo většiny zaměstnanců věznice se kterými jsem měla možnost hovořit.

Bibliografie:

1. Mareček, Z. (1996): *Teoretická úvaha nad pozdními následky psychické deprivace a subdeprimace*, Čs. Psychologie, XL, 5, 369-375
2. Vágnerová, M.: *Vývojová psychologie I.*, UK, Praha, 1996
3. ÚZ, úplné znění, *Trestní předpis (a) přestupky*, nakladatelství Sagit, ISBN 978-80-7208-586-6
4. Čírtková, Ludmila: *Policejní psychologie/Ludmila Čírtková* – 3 vydání, nakladatelství Portál, Praha: Portál, 2000, 256 s. ISBN 80-7178-457-3
5. Vágnerová, M.: *Psychologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, 3. vydání, nakladatelství Portál, Praha, 2002, ISBN 80-7178-678-0.
6. Záhorská, J.: *Psychologická intervence při vyšetřování trestných činů/Jindřiška Záhorská*, 1. vydání, nakladatelství Portál, Praha, 2007, ISBN 978-80-7367-236-2.